

ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΖΩΗ

ΗΡΩ ΚΑΙ ΛΕΑΝΔΡΟΣ

- Έξ' αφορμής μιᾶς παραστάσεως τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου

Ο ποιητικὸς οἰστρὸς ποτὲ δὲν ἔπαινε νὰ κεντριῆ ὁποσοῦποτε τὴν ἑλληνικὴν ψυχὴν καὶ τὰς μάλ-
λον ἀσημάντους σελίδας τῆς προγονικῆς ἱστορίας διαν-
γάζει, ἔστω καὶ ἀμυδρῶς, τὸ θεῖον φῶς.

Κατὰ τὴν τετάρτην μ. Χ. ἑκατονταετηρίδα, ὁ ἀρ-
χαῖος ἑλληνικὸς νοῦς, ὁ πλαστικὸς καὶ καλλιτεχνικὸς,
εἶχεν ἤδη ἐκπνεῦσαι· ἐνέαζεν ὁ Χριστιανισμὸς ἡ ἐ-
ποχὴ ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Βυζαν-
τινολόγου· καὶ ὅμως τὴν ἐποχὴν αὐτὴν πληροὶ ἡ ἀχα-
νὴς φαντασία τοῦ Νόννου, τοῦ ποιητοῦ τῶν μυριοστί-
χων «Διονυσιακῶν». Ἀπὸ τὴν σχολὴν τοῦ Νόννου ἐ-
ξῆλθεν ὁ Μουσαῖος. Περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ δὲν γνωρί-
ζομεν τίποτε· γνωρίζομεν ὅμως τὸ χαριτωμένον του
ποιημάτιον, «Τὰ καθ' Ἡρῶ καὶ Λεάνδρον». Τὸ ἔρ-
γον τοῦτο, μόλις ἐκτείνεται εἰς 340 στίχους· νανοφυῆς,
πρὸ τῶν Διονυσιακῶν· καὶ ὅμως τοῦτο, ἀπῆχσις
ἀπολεσθέντος προτύπου τῶν Ἀλεξανδρινῶν χρόνων,
ἔργον, πιθανότατα, τοῦ Καλλιμάχου, τοῦ σοφωτάτου,
ἂν μὴ τοῦ μεγίστου τῶν ἀλεξανδρινῶν στιχοπλόκων.
ζῆ καὶ συγκινεῖ· ἐνῶ εἰς τὴν ἐποποιίαν τοῦ Νόννου
μόλις θὰ προστρέχη κάπου κάπου, πρὸς λύσιν τίς οἶδε
τίνας γραμματικῆς ἀπορίας, ἀσυγκίνητος τις ἑλλη-
νιστῆς. Οἱ ἐξάμετροι τοῦ Μουσαίου μετηνέχθησαν καὶ
εἰς τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν γλῶσσαν· Ἐνθυμούμαι ὅτι
παιδίον ἀνέγνωσα κατὰ πρῶτον τὰ «Καθ' Ἡρῶ καὶ
Λεάνδρον», ἀναδιψῶν τὰ φύλλα περιοδικοῦ τοῦ και-
ροῦ ἐκείνου εἰς πεζὴν καθαρεύουσαν θεματογραφικὴν
μετάφρασιν. Ὑπάρχει, ἂν δὲν ἀπατώμαι, καὶ ἄλλη ἔμ-
μετρος αὐτῆ, μεταφραστικὴ δοκιμὴ τοῦ ποιήματος,
ἐπάνω εἰς τὸ μέτρον τοῦ πρωτοτύπου, καὶ μία ἄλλη
δοκιμὴ ἀπὸ τὸν κύριον Σπυριδῶνα Παγανέλην μετα-
χύσεως τοῦ ἔργου εἰς τὸ ἀπελλιτικὸν καλοῦσι τοῦ
«Εὐρύαλου». Τέλος ὁ κ. Σάργος, γυμνασιάρχης τῶρα,
τί παραδόξον! — μιᾶς ἔδωκε μιαν ζωντανὴν. ἂν δὲν
μὲ πλανῶ ἡ μνήμη, μετᾶγγισιν τῶν «Καθ' Ἡρῶ καὶ
Λεάνδρον» εἰς τὸν ἐθνικὸν μας δεκαπεντασύλλαβον,
οἱ δὲ ἀναγνώσται τῶν «Παναθηναίων» δὲν ἐλησμόνη-
σαν τὸ πλούσιον κομμάτι τοῦ «Τραγουδιοῦ τῆς Ἡρῶς»
τὸ παρατεθὲν εἰς αὐτοῦ ἀπὸ τὴν ἀριστοτεχνικὴν ἀνά-
πλασιν τοῦ κ. Σίμου Μενάρδου, διδάκτορος τῆς Φι-
λοσοφικῆς Σχολῆς μας καὶ αὐτοῦ, τί ἀλλόκοτον! ¹

Κόρη, γιὰ τὴν ἀγάπην σου περὶ καὶ τᾶριον κῆμα.

Τῶνομά μου εἶναι Λεάνδρος, Ἡρῶς τῆς καλῆς ἀντρας...

Τέλος καὶ ποίημα πρωτοτύπου ἀνέγνωσα «Ἡρῶ καὶ
Λεάνδρος», εἰς τὴν ποιητικὴν συλλογὴν «Ἀπὸ τοῦς
θρύλους τῶν Αἰώνων» τοῦ κ. Μένου Φιλήντα, ἀπὸ
τὴν ὁποίαν δὲν λείπει ἡ ἐπικὴ πνοή.

Ἄλλ' ἡ ἱστορία τῶν δύο ἐραστῶν εἶναι ἀπὸ ἐκεί-
νας διὰ τὰς ὁποίας ὁ Ἄϊνε ἀνακράζει εἰς κάποιον
ποίημά του: «Παλαιὰ ἱστορία, πάντα νέα!» Μὲ πτερὰ
χελιδόνος ἐπανερχεται καὶ ἐξυπνᾷ τὴν ἔμπνευσιν καὶ
θερμαίνει τὸ αἶσθημα, ὅπου ἡ Φαντασία τοῦ ποιητοῦ
διανύει τὸν Ἀπρίλιον αὐτῆς καὶ ὅπου Μαίους ἀριθ-
μεῖ τοῦ ἀνθρώπου ἡ καρδιά. Οἱ δύο νέοι, ὡς ὁ Ἰω-
μαῖος καὶ ἡ Ἰουλία, ὡς ὁ Παῦλος καὶ ἡ Βιογνία. ὡς
ὁ ἄλλος Παῦλος μὲ τὴν Φραγκίσκαν του, ὡς ἡ Μαρ-
γαρίτα μὲ τὸν Φάουστ, ὡς ἡ Μινιὼν καὶ ὁ Βίλελμ
Μαίστερ, ὡς ὁ Ἐρμάννος καὶ ἡ Δωροθέα, ὡς ὁ Δά-
φνις καὶ ἡ Χλόη, ὡς ὁ Γριστάνος καὶ ἡ Ἰζέλδη, ὡς ὁ
Ἐρωτόκριτος καὶ ἡ Ἀρετοῦσα, ὡς δὲν ἐνθυμούμαι
τώρα καὶ πόσα ἄλλα θέματα, ἀνάλογα, ἀπλά,
καὶ παθητικά, ἀνθρώπινα, αἰώνια, ἀνανικνούμενα καὶ

ἀναξωογονούμενα ἀπὸ τὸν ποιητὴν, ἀπὸ τὸν μουσικόν,
ἀπὸ τὸν ζωγράφον, θὰ συναρπάζουν τὰς καρδίας καὶ
θὰ ὑγραίνουσι ἡδύτατα τοῦς ὀφθαλμούς. Μέσα εἰς τὰ
ἀπλά αὐτὰ καὶ τὰ παθητικά, τὸ τραγοῦδι τῆς Ἡρῶς
καὶ τοῦ Λεάνδρου εἶναι κάτι ἀπλούστατον καὶ παθη-
τικώτατον. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ποίησις τῶν νεωτέρων
χρόνων τὸ καθιέρωσε, καὶ ἀπηχεῖ εἰς τὴν λειτουργίαν
τοῦ ναοῦ τῆς ἀπὸ τὰ στόματα ψαλτῶν κορυφαίων. Γνω-
ρίζετε τὴν περιφημὴν *μαυλλάνταν* τοῦ Σίλλερ μέσα
εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἀφελὴς ἑλληνικὸς ἔρω, ὁ πόθος
τῆς σαρκός, βαπτίζεται ἐξαυλιζόμενος εἰς τὰ κλασικο-
ρωμαντικά νάματα τοῦ γερμανοῦ ποιητοῦ. Καὶ δὲν
ἀνοεῖτε, ὑποθέτω, τὴν ὥραιαν ἐπίκλησιν πρὸς τὸν
«νεόν, τὸν ὥραιον, τὸν ἀτρόμητον κολυμβητὴν, μο-
νάκριβην ἐλπίδα τῆς παρθένου τῆς Σηστοῦ», μὲ τὴν
ὁποίαν προλογίζει ὁ Μπαύρον εἰς τὸ δευτέρον ἄσμα
τῆς «Νύμφης τῆς Ἀβύδου», ἀναφέρων κ' ἐκεῖνος, ἐν
λυρικωτάτῃ παρενθέσει, «τὴν παλαιὰν ἱστορίαν» διὰ
νὰ προσθέσῃ, ἀμέσως ἔπειτα: «Ἄλλ' ὑπάρχουν ἀκόμη
νεαραὶ καρδίαι, εἰς τὰς ὁποίας ὁ ἔρωθ θὰ ἐνέπνευε τὴν
αὐτὴν ἀφοσίωσιν».

Καὶ ὑπάρχουν νεάζοντες ποιηταί, διὰ τοῦς ὁποίους ὁ
θρῦλος τῆς Ἡρῶς καὶ τοῦ Λεάνδρου ἀποτελεῖ ἀστεί-
ρευτον πηγὴν ἔμπνευσεως. Καὶ ἰδοὺ ὁ διάσημος αὐ-
στριακὸς ποιητῆς, ὁ μετὰ τοῦ Λενάου διαμοιραζόμε-
νος τὰ πρωτεία ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Παρνασσοῦ τῆς
πατρίδος του, ἰδοὺ ὁ Γριλλπάρτσερ, ὀλίγον ὕστερα
ἀπὸ τὸν πύρινον σκεπτιστὴν Βρεττανὸν καὶ ἀπὸ τὸν
ἀγνὸν ἰδεολόγον Γεϋτόνα, μετέχων πλουσίας μεριδος
ἐνταυθ' ἀπὸ τοῦ πάθος τοῦ πρώτου καὶ ἀπὸ τὴν ὑγιᾶ
καλαιωθῆσιν τοῦ δευτέρου, δὲν διατάζει νὰ ἐντείνῃ
εἰς δραματικὰς σκηνὰς τὸ εἰδιύλλιον καὶ νὰ σφραγίσῃ
τὸ δράμα του μὲ τίτλον «Ἄγάπης καὶ θαλάσσης κύ-
ματα», ποῦ ἀξίζει καὶ μόνος ὀλόκληρον ποίημα.
Καὶ ἰδοὺ νέος Ἕλληνας ποιητῆς, ὁ κύριος Κ. Χατζό-
πυλος, ὁ ποιητῆς τῶν «Τραγουδιῶν τῆς Ἐρημιάς»
καὶ τῶν «Εἰδυλλίων», ὁ τραγουδιστῆς τῶν «Χινοπω-
ριάτικων», μικρῶν ἀριστουργημάτων αἰσθήματος καὶ
γλώσσης, μεταφέρει τὸ δράμα τοῦ Γριλλπάρτσερ
εἰς τὴν ποίησίν μας καὶ ἐκτελεῖται τοῦτο ἀπὸ τῆς
σκηνῆς τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου.

Διὰ τὸν Γριλλπάρτσερ θὰ ἦτο περιττὸν ἐδῶ νὰ
γίνῃ ξεχωριστὸς λόγος εἰς δύο συνεχῆ φύλλα τῶν
«Παναθηναίων» ¹ εὐγλωττος ἐδημοσιεῦθη λόγος περὶ
τοῦ ποιητοῦ καὶ περὶ τοῦ ἔργου του. Θὰ ἐσημεῖονα
μόνον ἀπλῶς ὅτι ὁ πρῶτανις τῶν αὐστριακῶν μουσο-
πόλων, ἐκεῖνος τὸν ὁποῖον ἐθαύμασεν ὁ Βύρων μετὰ
τὴν ἀνάγνωσιν τῆς «Σαλφούς» του, ὁ δημοτικώ-
τατος καὶ συμπαιθέστατος τῶν γερμανῶν δραματογρά-
φων, ἔζησε βασανισμένην ζωὴν ὑπαλληλίσκου, καὶ μὲ
τὴν δόξαν καθ' αὐτὸ ἐσχετίσθη γέρον πλέον καὶ εἰς
τὸ γέλωτος τοῦ τάφου, καὶ τὴν δημοτικότητα ἐγνώρι-
σεν ὄχι τόσοσ ἡ ζωὴ του, ὅσον ὁ θάνατός του· πράγ-
ματα αὐτὰ πολὺ συνειθισμένα μέσα εἰς τὰ βιωτικά
δράματα τῶν λειτουργῶν τοῦ ἰδανικοῦ. Θὰ ἔλεγα ὅτι
ὁ Γριλλπάρτσερ εἶνε περιεργον κράμα ὑγιῶν καὶ νο-
σηρῶν στοιχείων, τόσοσ εἰς τὴν φύσιν του, ὅσον καὶ
εἰς τὴν τέχνην του, τύπος καλλιτεχνικὸς δυαδισμοῦ,
υἱὸς θετικοῦ πατρὸς καὶ μητρὸς ἀσθενικῆς, βλαστὸς
νευροπαθοῦς οἰκογενείας. Ὡς ποιητῆς δύναται νὰ
θεωρηθῆ συνεχιστῆς τῆς παραδόσεως τοῦ Σίλλερ, ὄχι
καθαρῶς, ἀλλ' ἀναμίκτου μὲ τὴν ἄκραν ρομαντικό-
τητα τῶν Τιέκ καὶ τῶν Βέρνερ. Ὁ Γριλλπάρτσερ ἐθε-
ράτευε καὶ τὴν μουσικὴν. Ἦτο δὲ διάπυρος θαυμα-
στής τοῦ Μότσαρτ, ἐνῶ ἀντιθέτως, τὸ μεγαλεῖον τοῦ
Βετχόβεν τὸν ἀνησῶχει καὶ τὸν καθίστα ἐπιφυλακτι-
κόν. Κάπου εἶπεν: «ὁ θεὸς ἐπλασε ἐν σαφίᾳ τὸν κό-
σμον εἰς ἡμέραν καὶ εἰς νύκτα Ἡ ποίησις εἶναι ἡ
ἡμέρα, ἀκτινοβόλως μεγαλοπρεπῆς. Ἡ μουσικὴ εἶνε

¹ «Παναθηναία» 31 Δεκεμβρίου 1903.

¹ «Παναθηναία» 15-31 Μαρτίου 1905.

ἡ νύξ, ἡ ἀποκαλύπτουσα τὰ ἄστρα». Ὁ ποιητὴς τῆς «Προμάμης» καὶ τῶν «Κύματων τῆς θαλάσσης καὶ τῆς ἀγάπης» συνέπλεξε ἐν τῷ ἔργῳ του κατὰ ἀπὸ τὰς διπλὰς μεγαλειότητος τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός.

Καὶ ἡ «Προμάμη» καὶ τὰ «Κύματα» εἶνε ἀπὸ τινος χρόνου καὶ ἰδικά-μας κτήματα. Διότι τὰ μετέφερον εἰς τὴν γλῶσσαν μας ὄχι συνήθως τις ἢ βιομηχανοῦ μεταφραστῆς, ἀλλὰ ποιητῆς· καὶ διότι τὸ Βασιλικὸν Θέατρον τὰ περιέλαβεν εἰς τὸ δραματολόγιόν του· καὶ διότι τὸ κοινὸν τρέχει καὶ τ' ἀκούει, περιέργως ἢ εὐχαρίστως, κάθε φορὰν ποῦ ἀναβιβάζονται εἰς τὴν σκηνήν· καὶ διότι συγκινοῦν καὶ ἀδιάφορα δὲν δύνανται νὰ ἴναι εἰς τοὺς γνώστας τῆς τέχνης καὶ εἰς τῶν Μουσῶν τοὺς μύστας. Ἄλλ' ὅμως τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι καὶ ὑποχρεούμεθα νὰ χάσκωμεν ἐκ θαυμασμοῦ πρὸ ἐκείνων, καὶ νὰ μὴ ἐκδηλώνωμεν τὴν ὁποιαδήποτε ἐντύπωσιν μας, ἀρκεῖ νὰ στηρίζεται ἢ ὁποιαδήποτε ἐντύπωσις αὐτῆ εἰς τὰ βάρθρα κάποιας κλασικῆς ἀγωγῆς· χωρὶς τὴν ἀγωγὴν αὐτὴν πᾶσα κρίσις περὶ τῶν τοιούτων ἔργων εἶνε ἀσέβεια καὶ ἀφορμὴ μωρολογίας.

Τὸ δράμα τοῦ Γκιλλπύρσερ, τὸ ἐμπνευσμένον ἀπὸ τοὺς ἔρωτας τῆς Ἡρώς καὶ τοῦ Λεάνδρου ὑμνολογεῖται ὡς τὸ ἀριστοτελεστάτον τοῦ ποιητοῦ· τὸ ἔργον δὲν τὸ ἀνέγνωσα ἐγγώριζα μακρὰ αὐτοῦ ἀποσπάσματα, καὶ κρίσεις διακοπτομένης ἀπὸ ἐπιφανῆσεις θαυμασμοῦ. Μετὰ τὴν ἱερὰν προσδοκίαν τοῦ λάτριος μετέβην εἰς τὸ θέατρον, κατὰ τὴν πρώτην ἐσπέραν τῆς παραστάσεώς του, ὡς εἰς ναόν. Ἡ ἀκρόασις τοῦ ἔργου δὲν ἐπραγματοποίησε τὸ ἰδανικόν μου. Τὸ ἤκουσα προσέχων, κάποτε συγκινούμενος, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀδιάφορος· συχνὰ ἠσθάνθην καὶ τῆς πλήξεως τὴν ἐνόησιν· ἐνύσταξα ἤρχοντο στιγμαὶ καὶ ἠγωνιζόμην κατὰ τοῦ ὕπνου ἠρωϊκῶς. Πταίω ἐγώ, διὰ τοῦτο, ὁ κακονυχισμένος καὶ ἀδιάθετος θεατῆς, ἢ πταίει ὁ ξένος ποιητῆς; Τίς οἶδε. Νομίζω ὅτι πταίω καὶ οἱ δύο ἄλλ' ἢ γνώμη μου εἶνε ὅτι πταίει περισσότερο — ἀπέναντί μου — ὁ ποιητῆς.

Ἐπεριμένα κάποιαν δραματικὴν ἀνάπλασιν τοῦ μύθου, ἐξ ἧς ἢ ἀπλῆ καὶ συγκινητικὴ ἱστορία θὰ ἐνεδύετο νέον δόξης φῶς, πρὸ τοῦ ὁποίου θὰ ὠχρίων καὶ θὰ ἐλησμονοῦντο πρὸς στιγμὴν οἱ ἄλλοι ποιηταί, οἵτινες τὸ αὐτὸ θέμα ἐπραγματεύθησαν. Ἄλλ' ἐγὼ δὲν κατώρθωσα νὰ λησμονήσω τὸν κλασσικὸν Μουσαῖον καὶ μέχρις ὥρας τὸ μόνον δράμα τὸ ὁποῖον προσφύω καὶ ἐν ἁρμονίᾳ καὶ πρὸς τὸ θέμα ἐκτυλίσει τὴν ὡραίαν ἱστορίαν δὲν εἶνε δι' ἐμὲ ἢ τὸ μνημονευθὲν ποίημα τοῦ Σίλλερ. Τὰ «Ἀγάπης καὶ θαλάσσης κύματα» εἶνε βεβαίως ἐν δραματικὸν διήγημα, ἐγκλείων πολλὰ στοιχεῖα ὡραιότητος ἀγωνίζονται ὁ ποιητῆς νὰ τὸ ἐντείνῃ εἰς ἄριστον δράμα, ἀλλὰ δὲν τὸ κατορθώνει.

Τὴν ἀφορμὴν τῆς τοιαύτης ἀδυναμίας δὲν τὴν ἀποδίδω εἰς τὸν αἰσθηματικὸν λυρισμόν, οὐδ' εἰς τὴν ἀπλότητα τοῦ ἔργου· ἢ μεγαλόπνευστος δραματικὴ τέχνη εἶναι πηγὴ ἀνεξάντλητος λυρισμοῦ, ἀπὸ τοῦ Αἰσχύλου μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν· ἀπλᾶ καὶ λιτὰ εἶναι γνωστά ἀριστουργήματα δραματικῆς τέχνης ὡς ὁ «Φιλοκτήτης» τοῦ Σοφοκλέους, ὡς ἡ «Βερενίκη» τοῦ Ραζίνα, ὡς ἡ «Ἰριγένεια» τοῦ Γκαίτε. Τὴν ἀδυναμίαν τὴν ἀποδίδω εἰς τὸ ὅτι ὁ αἰσθηματικὸς αὐτὸς λυρισμὸς παρέστη εἰς ἐμὲ ὄχι ὡς τὸ ξεχείλισμα τῆς δραματικῆς ἐνουργίας τῶν προσώπων, ὄχι ὡς στοιχεῖον δυναμῶνον καὶ ἀνυψῶνον τὴν ὁποιαδήποτε δράσιν, ὄχι ὡς μεγαλοπρεπὴς συνοδεία ἐπικῆς τινος κινήσεως, καθὼς θὰ ἦτο πολὺφωνος ἁρμονία εἰς τὸ μέλος μουτικῆς τινος συνθέσεως· ὁ λυρισμὸς οὗτος εἶναι μᾶλλον ἐξωτερικὸς, μονότονος, παρείσακτος καὶ ὄχι ἀπαραίτητος· δὲν εἶναι ἀναπόσπαστος τοῦ ρυθμοῦ, καὶ χρησιμεύει μόνον εἰς τὸ νὰ πληρῇ τὸ κενὸν αὐτοῦ, ὡς εἶδος παραγεμίσματος. Καὶ ἡ ἀπλότης τοῦ ἔργου ὄχι

σπανίως μεταβάλλεται εἰς ἰσχύτητα. Καὶ δὲν ἔμεινε τίποτε φαινωδὸν εἰς τὴν ἀνάμνησίν μου μετὰ τὴν ἀκρόασιν τοῦ ἔργου· ἐξαιρῶ τὴν σκηνὴν τῆς πρώτης συναντήσεως τῶν ἔραστων κατὰ τὸ τέλος τῆς πρώτης πράξεως, σκηνὴν βαθέως διεξαγομένην διὰ τῶν σιωπηλῶν βλεμμάτων, καὶ ὄχι διὰ τοῦ λόγου· ἐξαιρῶ εἰς τὴν δευτέραν, ἢ τρίτην πράξιν, τὴν συνάντησιν τῶν δύο ἔραστων τὴν νυκτερινὴν· ἐξαιρῶ τὴν μίαν καὶ ὑπερτάτην σπαρακτικὴν κραυγὴν εἰς τὸ τέλος τῆς τελευταίας πράξεως, τὸ ἐπιφώνημα τῆς ἀποθνησκούσης Ἡρώς· Λεάνδρε! ἐκφραστικώτερον ὄλων τῶν περιπαθῶν διαχύσεων τῆς ἠρωϊδος. Ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἀναδιδονται ἀπὸ τὴν ψυχὴν τῆς Ἡρώς ἀστραπαὶ ὡραίας ὑπερφανεῖας καὶ ἀπὸ τὴν καρδίαν τοῦ Λεάνδρου τοῦ ἀτιθάσσου πάθους αἱ βρονταί. Ἄλλ' ὅταν αἱ ἀστραπαὶ παύσουν καὶ σιγήσουν αἱ βρονταί, ἢ εὐδία δυσκόλως ὑποφέρεται. Τὰ λοιπὰ πρόσωπα, γονεῖς, θεοὶ, φίλοι, φίλοι καὶ φίλοι, δὲν κατώρθωσα νὰ καταλάβω εἰς τί καλὰ καλὰ χρησιμεύουν.

Καὶ ἀδιαφορῶ ἀν τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος εἶναι περισσότερο ἢ ὀλιγώτερον Ἕλληνας εἰδωλολάτραι τῆς Ἀβύδου καὶ τῆς Σηστοῦ ἢ μετῃφιεσμένοι Γερμανοὶ, ὡς ἐκεῖνοι περὶ τῶν ὁποίων ὁμιλεῖ ὁ Γκαίτε εἰς τὸ 13ον κεφάλαιον τῶν «Ἀπομνημονευμάτων» του, πολὺ μᾶλλον ἀπηχοῦντες τοὺς μονολόγους τοῦ Ἄμλετ καὶ τὸν Ὀσσιαν, ἢ τὸν Ὀμηρον. Ὑπὸ τὰς οὐσιώδεις διαφορὰς τῶν διαφόρων φυλῶν, ὑπάρχει ἢ οὐσιώδης ὁμοιότης τοῦ αἰωνίου ἀνθρώπου, τὸ στοιχεῖον τὸ συγκινοῦν, ἀνεξαρτήτως τόπων καὶ χρόνων, τὴν ψυχὴν· τὸ στοιχεῖον τὸ πληροῦν τὴν μεγάλην ποιήσιν· ἦτις, ὁμοῦ, πατριώτης καὶ κοσμοπολίτης, συναρμόζει ὅτι κοινῶς θεωρεῖται ἀσυμβίβαστον τὰ ἐθνικὰ ἰδεώδη καὶ τὰ ἀνθρώπινα ἰδεώδη.

Ἐπειτα, τί θέλετε; Τὸ δράμα τοῦ Γκιλλπύρσερ παρεστάθη κατὰ πρώτον εἰς τὴν Βιέννην τῷ 1831. Ἀπὸ τότε ἢ δραματικὴ τέχνη, ὑπὸ τὴν εὐλογίαν τῶν ἀθανάτων κορυφαίων πότε τῆς κλασσικῆς ὡραιότητος, πότε τοῦ ρομαντικοῦ ὕψους, ὑπὸ τὴν γοητείαν μυρίων ἰδεῶν καὶ μυρίων διδασκάλων, ἐχώρησεν ἐπὶ τὰ πρόσω, ὑπέστη μεταμορφώσεις, ἐπεχείρησεν ἄλλα. Καὶ ὕστερα ἀπὸ τοὺς Βάγκερ καὶ τοὺς Ὑψεν, ἀπὸ τοὺς Δουμᾶ καὶ τοὺς Πορτορίς, ἀπὸ τοὺς Δανούντιο καὶ τοὺς Μάτερλιγκ, δὲν εἶναι παράδοξον, ἀν, Εὐρωπαῖοι ἢ Ἀνατολίται, εἶμεθα κάπως ἀπαιτητικώτεροι.

Ἀκόμη καὶ ἡ μετάφρασις τοῦ κ. Χατζοπούλου, μετ' ὅλην τὴν ποιητικὴν τῆς ζωῆς, καὶ τὸ ὑπεροχὸν αὐτῆς ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλα ἄφνηα ἢ σχολαστικὰ κατασκευάσματα, δὲν ἔφερε ζωηρὰν τὴν σφραγίδα τῆς ἰδιοφυΐας τοῦ Ποῦ ὁ πτερωτὸς ὀκτασύλλαβος στίχος — τόσον ἐν πρώτοις ἀκατάλληλος φαινόμενος διὰ δράμα, καὶ ὅμως θαυματουργῆσας ἀπὸ σκηνῆς — καὶ ποῦ ἢ μορφῆ τῆς ἀλημονήτου δι' ἐμὲ «Προμάμης!» Ἄλλὰ διὰ τοῦ στίχου, ἐδῶ κ' ἐκεῖ, τὰς ἐλλείψεις δὲν εὐθύνεται ὁ ποιητῆς ἐνόσω δὲν ἀναγινώσκωμεν ἄλλ' ἀκούομεν ἀπὸ σκηνῆς τὸ ἔργον του, ὑποκείμενον εἰς τὰς προλήψεις, τὰς ἰδιοτροπίας, τὰς ἀπροσεξίας τῶν ἐκτελεστῶν· πολὺ περισσότερο διὰ τὰ γλωσσικὰ ἁμαρτήματα καὶ τοὺς ἀνευ λόγου δασκαλισμούς, τόσον παραφώνους καὶ τόσον σολοίκους μέσα εἰς τὴν σοφὴν κανονικότητα τῆς δημοτικῆς μας γλώσσης. Ἀποδώσατε τὸ τελευταῖον τοῦτο, ὄχι βέβαια εἰς λιποψυχίαν τοῦ μεταφραστοῦ ποιητοῦ, ἀλλὰ, πῆθανώτατα, εἰς τὰ διορθωτικά — ὕψιστοι θεοὶ! μολύβια τῶν θεατρικῶν διευθυντῶν.

Καὶ οἱ ἠθοποιοὶ μοῦ ἐφάνησαν μέτριοι καὶ ἀνίκανοι νὰ ἐξεύρουν τὸν προσηκόντα τόνον ὡς πρὸς τὴν ἀπαγγελίαν καὶ τὴν ὑπόκρισιν τοῦ ἔργου. Καὶ ὅμως ἢ δεσποινὶς Κοτοπούλη διακρίνεται μετὰ τῶν ὁμοτέχνων τῆς· ἔχει στιγμὰς ὡραίας πλαστικῶν παραστάσεων καὶ ἢ στρογγυλὴ ἀναγγελία τῆς δονεῖ πολλάκις τὰ βάρθρα τῆς ψυχῆς, καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι

ἤρκεσεν ἐκείνη. ἄλλοτε, ἀπαγγέλλουσα χορικά τινά τοῦ «Οἰδίποδος τυράννου» νά χρωματίσῃ μέ ζωῆς ἐπίφρασιν τήν σαβανωμένην μετάφρασιν τοῦ κ. Βλάχου. Κάτι ξένον παρεισήγετο μετὰ τῆς ποιήσεως τοῦ Αὐστριακοῦ ποιητοῦ καί τοῦ κοινοῦ καί τὸ ξένον τοῦτο ἦσαν οἱ ἠθοποιοί. Πρὸ τινων ἐτῶν ἀπὸ τινος παρισινοῦ θεάτρον παρεστάθησαν τὰ Πάθη τοῦ Χριστοῦ, ἱερὸν δράμα τοῦ Ἀροκούρ. Οἱ ἠθοποιοὶ δὲν παρέστησαν τὸ δράμα· τὸ ἀπήγγειλαν ἀπὸ σκηνῆς, μέ φράκον παρουσιασθέντες, καί ἀπὸ τετραδίων ἀναγινώσκοντες, ὡς μουσικὴν μονωδίαν εἰς ἐσπερίδα Ὠδείου. Καί ἴσως ἦτο αὐτὸ ἢ προσφορωτέρα ἀπόδοσις τοῦ ἔργου. Ἴσως τοιαύτη ἐρμηνεία θὰ ἦτο ἢ μᾶλλον ἀρμόζουσα καὶ δι' ἔργον ὡς τὰ «Κύματα τῆς θαλάσσης καὶ τῆς ἀγάπης», καὶ διὰ πόσα ἄλλα δραματικά ποιήματα!

Ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν εἰς τὰς λεπτομερείας ἔλλειψιν, πολὺς ὀφείλεται ἔπαινος εἰς τὸ Βασιλικὸν Θεάτρον, ὅσάκις παρέχει ἔργα ποιήσεως καὶ τέχνης, ὁποῖον τὸ προκειμένον.

ΔΙΑΓΟΡΑΣ